

URFA ULU CAMİİ HAZİRESİNDEKİ MEZAR VE MEZAR TAŞLARI SÜSLEMELERİ

URFA GREAT MOSQUE CEMETERY STONES DECORATIONS

УКРАЩЕНИЯ В НАДГРОБНЫХ И МОГИЛЬНЫХ ПЛИТАХ В МАВЗОЛЕЯХ БОЛЬШОЙ МЕЧЕТИ ШАНЛЫУРФЫ.

Gül GÜLER**

ÖZ

Urfa Ulu Camii, şehir merkezindeki tarihi doku içinde yer almaktadır. Yapının inşa ve bani kitabesi bulunmadığı için kesin yapılış tarihi bilinmemektedir. Caminin kuzey tarafındaki avlunun, kuzeybatı tarafında haziresi bulunmaktadır. Hazirede toplam 127 mezar vardır ve mezarların büyük bir kısmı günümüze sağlam olarak ulaşmıştır. Haziredeki mezarların, genellikle 19. yüzyıl sonu ve 20 yüzyıl başına ait oldukları görülmektedir. Haziredeki en erken tarihli mezar, H.1107-M.1695 tarihli Rakka-Urfa valisi Kadızade Hüseyin Paşa'ya ait olan mezar taşıdır.

Haziredeki mezar ve mezar taşlarında, geometrik, bitkisel, mimari ve nesneli olmak üzere dört farklı süsleme çeşidi görülmektedir. Yıldız, burgu, daire ve dış kompozisyonu ile yapılan geometrik süslemeler, mezar taşlarının 9 tanesinde, palmet, çiçek, yaprak, rozet motifleriyle yapılan bitkisel süslemeler mezar taşlarının 22 tanesinde, silme, kabara, mukarnas ile yapılan mimari süslemeler, mezar taşlarının 16 tanesinde ve ay-yıldız, apolet, Mevlevi başlığı tasviriyle yapılan nesneli süslemeler, mezar taşlarının 3 tanesinde görülmektedir.

Çalışmamızda, Ulu Camii Haziresi mezar ve mezar taşlarında görülen süslemenin, çeşitleri, malzemesi, tekniği incelenmiş ve Urfa'daki diğer tarihi mezarlıklardaki mezar taşları süslemeleri ile karşılaştırılarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda, Urfa Ulu Camii Haziresi mezar taşlarında görülen süslemenin, Urfa tarihi mezar taşları içerisindeki yeri ve önemi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Urfa, Ulu Camii haziresi, mezarlık, mezar, mezar taşı, süsleme.

*Bu çalışma, Harran Üniversitesi ve Şanlıurfa Belediyesi tarafından 6-8 Nisan 2018 tarihinde düzenlenen, III. Uluslararası Osmanlı Sancağından Cumhuriyet Kentine Urfa Tarihi Sempozyumuna sunulmuş olup şu ana kadar başka bir yerde yayınlanmamıştır.

*ORCID: 0000-0002-7118-6469. Dr.Ögr.Üyesi, Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatları Anabilim Dalı, gulguler67@hotmail.com

ABSTRACT

Urfa Great Mosque is located in the historical vicinity of the city centre. The exact date of construction is not known as the building has no epigraph about its patron or constructor. The courtyard on the north side of the mosque has its cemetery on the northwestern side. There are a total of 127 graves in the cemetery and most of the graves have reached a solid day. It was observed that the graves in the cemetery usually date back late 19th and early 20th centuries.

In our paper, the ornaments, varieties, materials and techniques seen in the graves and grave stones of Urfa Great Mosque Cemetery were examined and compared with the ornaments of grave stones in other historical cemeteries in Urfa. As a result of these evaluations, we tried to reveal the place and importance of the ornamentation seen in Urfa Great Mosque Cemetery grave stones within Urfa historical grave stones.

Keywords: Urfa, Great Mosque Cemetery, cemetery, grave, grave stone, ornamentation.

АННОТАЦИЯ

Мечеть в Урфе, расположена в центре города в историческом музейном комплексе. Поскольку на конструкции нет надписи, точная дата постройки мечети неизвестна. На северо-западной стороне северной части двора мечети, находится кладбище. Всего, во дворе мечети, насчитывается 127 мавзолеев, и большая часть из них сохранилась до наших дней.

Сохранившиеся мавзолеи, как правило, относятся к концу 19-го и началу 20-го века. Самая ранняя гробница во дворе мечети - это Н.1107 - М.1695 надгробия Кадызаде Хусейна-паши, губернатора Ракка-Урфы. В мавзолеях и надгробиях видны четыре различных вида орнамента: геометрические, растительные, архитектурные, комплексные. В 9-ти надгробиях внешние геометрические орнаменты, выполненные в виде звезды, шнека, круга и зубий, спиралей, плавных линий, квадратов, треугольников и многих других элементов; растительные орнаменты с разными мотивами: мотивы ладоней, цветов, листьев, выполнены в 22-х могильных плитах, 16 надгробий с архитектурными украшениями с медными, округлыми с узорами гвоздями, облицовками, ограждения с треугольными, узорчатыми арнаментами, и в 3-х надгробиях вырезаны предметные украшения - луна, звезда, головки Мевлеви (в виде спирали). Фасады завершены по верху арочной галереей. В интерьере переход к чаше купола осуществляет с оригинальными резными колонками в углах. Великолепен высокохудожественный декор фасадов и интерьеров мавзолея.

В статье исследованы и сравнены типы орнаментов, материалы и техника изготовления могил и надгробий в Большой мечети Шанлыурфы и в других мавзолеях, находящихся на этой территории. В результате этих сравнений была отмечена историческая важность этих орнаментов.

Ключевые слова: Шанлыурфа, Большая мечеть, кладбище, мавзолеи, надгробные памятники, орнамент.

1.Giriş

Urfa Ulu Camii, şehir merkezindeki tarihi doku içerisinde yer almaktadır. İnşa ve bani kitabesi bulunmadığı için kesin yapılış tarihi bilinmemektedir. Ulu Cami¹, mihrap duvarına paralel (doğu-batı yönündeki) enine üç sahundan oluşan harim ile harimin kuzey tarafındaki son cemaat mahallinden oluşmaktadır. Son cemaat mahallinin kuzey tarafında yapının geniş bir avlusu vardır. Avlunun kuzeydoğu köşesinde minaresi ve kuzeybatı tarafında ise haziresi yer almaktadır. Ayrıca caminin doğu tarafında, harim duvarına bitişik olarak inşa edilmiş Eyyubi Medresesi bulunmaktadır. Ulu Cami avlusunun kuzeybatı köşesinde yer alan hazirede², bugün toplam 127 mezar bulunmaktadır. Mezar ve mezar taşları günümüze genel olarak sağlam ulaşmıştır.

Bu çalışma kapsamında Urfa Ulu Camii Haziresi tarihi mezar taşlarında bulunan süslemelerin tespiti, envanteri, mezar taşlarındaki süsleme tipleri, malzemesi, teknikleri, süslemelerin tarihlendirilmesi, şehirdeki diğer tarihi mezarlıklardaki mezar taşları süslemeleri ve Osmanlının diğer merkezlerindeki aynı dönem mezar taşları süslemeleri ile benzerlik ve farklılıklarının incelenip değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

2. Haziredeki Süslemeler, Tiplerine Göre İncelendiğinde, geometrik, bitkisel, mimari ve nesneli olmak üzere dört farklı süsleme çeşidi görülmektedir.

Süslemeler ve mezar numaraları;

Süslemeler	Mezar Numarası	Toplam
Geometrik (yıldız, daire, yarım daire, ok ucu, burgu, diş ve testere diş kompozisyonu)	2, 3, 17, 49, 50, 53, 57, 72, 74, 86, 115	11
Bitkisel (palmet, çiçek, yaprak)	3, 6, 21, 25, 26, 28, 29, 44, 49, 50, 53, 60, 73, 74, 80, 84, 85, 88, 100, 107, 115,119	22
Mimari (silme, mukarnas, kabara)	3, 44, 49, 50, 53, 55, 56, 60, 67, 73, 74, 84, 85, 88, 99, 107	16
Nesneli süsleme (ay-yıldız, apolet, Mevlevi başlığı)	3, 49, 115	3

Geometrik süslemede yıldız, daire, yarım daire, ok ucu, burgu kompozisyonu, diş ve testere diş kompozisyonları görülmektedir.

¹.Urfa Ulu Cami'ni, doğu cephesinde, harim duvarına bitişik olarak inşa edilmiş olan Eyyubi Medresesi'ne göre tarihlenmek mümkün olabilmektedir. Medrese, kuzey cephesinde yer alan kitabeğe göre, H.587-M.1191 tarihinde inşa edilmiştir. Medreseden daha önce inşa edilmiş olması gereken, Ulu Cami'nin inşa tarihi, 12.yüzyılın üçüncü çeyreği olarak kabul edilmektedir (Güler M, 2005).

².Urfa tarihi camii hazirelerinde bulunan mezar taşları, tarafımızdan 2011-2012 yılları arasında Proje no: 110K106 "Tarihi Urfa Camilerinin Hazirelerindeki Mezar Taşları" adlı bir Tübitak projesi ile çalışılmıştır. Desteğinden dolayı Tübitak'a teşekkür ederiz. Proje kapsamında, Urfa Ulu Cami'de dâhil olmak üzere Yusuf Paşa Camii, Hekim Dede Camii, Halilürrahman Camii, Dergâh Camii hazireleri incelenmiş ve ilk defa bu hazirelerdeki mezarların tespit ve envanterleri tam ve doğru olarak yapılmış ve Çağdaş Osmanlı mezarlarıyla değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Yıldız motifi, bir ayak taşının ön yüzündeki kemerin içinde, iki yanda birer sekiz kollu yıldız motifi yer almaktadır (fot.no.1).

Daire motifi, bir baş taşının üstünde, fes şeklinde yapılmış başlığın ön yüzünde görülmektedir (fot.no.2). Ayrıca bir baş taşındaki kemerin birleşim yerinin içinde, tam daire motifi bulunmaktadır.

Yarım daire motifi, bir ayak taşında kemerin birleşim yerinin içinde yer almıştır.

Ok ucu motifi, iki baş taşının ön yüzünde, başlığın hemen altındaki sivri kemerin birleşim yerinde yapılmıştır (fot.no.3).

Burgu kompozisyonu, bir mezar gövdesinde, yan yana sıralanan palmet kompozisyonunun hemen altında bir sıra halinde bütün gövdeyi dolanan burgu düzenlemesi görülmektedir (fot.no.4).

Diş kompozisyonu, bir mezar gövdesinde, kaidenin dört yanını dolanmaktadır (fot.no.5).

Testere dişi kompozisyonu, aynı büyüklükteki küçük üçgenlerin yan yana sıralanmasıyla oluşan kompozisyonudur ve bir mezar gövdesinin bütününi dolanmaktadır (fot.no.6).

Yıldız Motifi

Hazire	Baş Taşı	Ayak Taşı
UC		72

Daire Motifi

Hazire	Baş Taşı	Başlık
UC	57	86

Yarım Daire Motifi

Hazire	Ayak Taşı	Gövde
UC	57	

Ok Ucu Motifi

Hazire	Baş Taşı	Ayak Taşı
UC	2, 115	

Burgu Kompozisyonu

Hazire	Baş Taşı	Ayak Taşı	Gövde
UC			74

Diş Kompozisyonu

Hazire	Gövde
UC	17

Gül GÜLER

Testere Dişi Kompozisyonu

Hazire	Gövde
UC	84

Bütiksel süslemede, palmet, çiçek, yaprak kompozisyonu görülmektedir.

Palmet motifinde, üç dallı tek tasvir edilen palmetler genellikle baş mezar taşlarının ön ve arka yüzlerindeki sivri kemerlerin birleşim yerlerinde bulunmaktadır (fot.no.7, 10).

Mezar gövdesinde ise aynı büyüklükte yan yana yapılmış üç dallı palmetlerin kaidenin dört tarafını çevrelediği görülmektedir. Palmet motifi on iki tane baş taşında, iki tane ayak taşında ve dört tane mezar gövdesinde yapılmıştır (fot.no.4,8).

Çiçek motifi, beş kollu yapılmış olarak bir baş taşının ön yüzündeki sivri kemerin iç kısmında ve bir ayak taşının ön yüzündeki sivri kemerin içinde görülmektedir (fot.no.7). Ayrıca bir ayak taşının en alt kısmında yan yana aynı büyüklükte yapılmış üç tane çiçek kompozisyonu bulunmaktadır.

Yaprak motifi, beş tane baş taşında ve iki tane ayak taşında, ön yüzdeki sivri kemerin iç kısmında aşağıya doğru yapılmış üç dallı bir süsleme olarak görülmektedir (fot.no.9).

Palmet Motifi

Hazire	Baş Taşı	Ayak Taşı	Gövde
UC	3, 21, 25, 44, 49, 50, 53, 84, 85, 88, 115,119	28, 73	44, 74, 85, 88

Çiçek Motifi

Hazire	Baş Taşı	Ayak Taşı
UC	3	3, 100

Yaprak Motifi

Hazire	Baş Taşı	Ayak Taşı	Gövde
UC	60, 73, 80, 100, 107	29, 80	

Mimari Süslemede, mukarnas, silme ve kabara görülmektedir.

Mukarnas, beş mezar gövdesinde, dört kenarı çevreleyen bir veya üst üste birkaç sıra halinde yapılmıştır (fot.no.4,8).

Silme, mezar taşlarının iki yan yüzünde, taşların arka yüzlerindeki pahlı sivri kemerde ve mezar kaidelerinde birkaç sıra şeklinde bütün gövdeyi dolanan bir kompozisyon olarak uygulanmıştır (fot.no.10, 11).

Kabara, dört tane mezar gövdesinin uzun ve dar yüzlerinde birer tane yapılmıştır (fot.no.10, 11).

Mukarnas

Hazire	Gövde
UC	55, 67, 74, 99, 107

Silme

Hazire	Baş Taşı	Ayak Taşı	Gövde
UC	49, 50, 53, 60, 80, 86, 87	49	3, 44, 49, 50, 53, 60, 73, 74, 84, 85, 87, 88

Kabara

Hazire	Gövde
UC	3, 49, 50, 53

Nesneli süslemede, ay-yıldız, apolet ve Mevlevi başlığı kompozisyonu görülmektedir.

Ay-yıldız, bir baş taşının iki yanında yer alan apoletlerin içinde, bir hilal ve beş kollu yıldız olarak tasvir edilmiştir (fot.no.12).

Apolet, iki baş taşında, taşın üst kısmında iki yanda yer almıştır. Birinin içinde ay-yıldız tasviri mevcuttur, diğeri ise düz yapılmıştır (fot.no.12).

Mevlevi başlığı, bir baş taşının ön yüzündeki sivri kemerin içinde yapılmıştır. Sikkenin³ içinde üst kısımda yazı bulunmaktadır (fot.no.13).

Ay-Yıldız

Hazire	Baş Taşı
UC	3

Apolet

Hazireler	Baş Taşı
UC	3, 115

Mevlevi başlığı

Hazire	Baş Taşı
UC	49

3. Haziredeki Süslemeler, Malzemeye Göre İncelendiğinde, mezarların hepsinde Urfa bölgesine ait olan açık kahverengi renkli ve kolay işlenebilir nahit taşının kullanıldığı görülmektedir.

4. Haziredeki Süslemeler, Yapılış Tekniğine Göre İncelendiğinde, mezar taşlarındaki süslemelerin büyük bir kısmının alçak kabartma tekniğinde yapılmış olduğu görülmektedir. Mukarnas, apolet gibi bazı düzenlemelerde ise yüksek kabartma tekniği kullanılmıştır.

5. Haziredeki Süslemeler, Tarihlerine Göre İncelendiğinde, haziredeki mezarların genellikle 19. yy. sonu ve 20 yy. başına ait olduğu görülmektedir. 17.yy'a ait 1 mezar, 19.yy'a ait 49 mezar, 20.yy'a ait 79 mezar bulunmaktadır. Haziredeki en erken tarihli mezar, H.1107- M.1695 tarihlidir ve bu mezarda Rakka-Urfa valisi Kadızade Hüseyin

³ Mevlevi tarikatına mensup şeyh ve dervişlerin giydiği başlıktır.

Paşa yatmaktadır. Haziredeki mezar taşlarında görülen süslemelerin, mezarların tarihleriyle aynı döneme ait olduğu görülmektedir.

6. Urfa Ulu Camii Haziresindeki Mezar Taşları Süslemelerini Değerlendirdiğimizde:

Mezar taşlarında süslemenin fazla yapılmadığı görülmektedir. Süslemeler genellikle baş ve ayak taşlarının ön ve arka yüzlerindeki kemer birleşim yerlerinde, yine baş ve ayak taşlarını iki yandan çevreleyecek şekilde, baş taşlarının üst kısmının iki yanında, ayrıca mezar gövdelerinin uzun ve kısa kenarlarını çevreler şekilde yapılmıştır. Üzerinde süsleme bulunan mezar taşlarında süsleme, basit birer motiften oluşan geometrik, bitkisel, mimari ve nesneli süsleme olarak karşımıza çıkmaktadır.

İncelenen yüz yirmi yedi mezar içerisinde, toplam elli bir mezarda süsleme bulunmaktadır. Geometrik süsleme, üç baş taşı, iki ayak taşı, üç mezar gövdesi ve bir başlıkta yapılmıştır. Bitkisel süsleme, on sekiz baş taşı, altı ayak taşı, dört mezar gövdesinde bulunmaktadır. Nesneli süsleme, dört baş taşındadır. Mimari süsleme, yedi baş taşı, bir ayak taşı ve yirmi bir mezar gövdesinde görülmektedir.

7. Urfa Ulu Camii Haziresindeki Mezar Taşları Süslemelerini, Urfa'daki Diğer Mezar Taşları Süslemeleriyle Karşılaştırdığımızda: Urfa'daki tarihi camiler içerisinde, Ulu Camii, Yusuf Paşa, Hekim Dede, Halil'ür-Rahman ve Mevlid-i Halil (Dergah) Camilerinde, birer hazire bulunmaktadır. Beş hazirede⁴, toplam 494 mezar yer almaktadır.⁵

Urfa'da günümüze ulaşabilen tarihi müstakil mezarlık alanı Bediüzzaman, Harrankapı ve Çift Kubbedir. Bu mezarlıklarda bugüne kadar mezarlıkların tamamını kapsayan ciddi ve detaylı bir envanter çalışması yapılmamıştır.⁶

Urfadaki tarihi mezarlıklar ve mezar taşlarındaki süsleme genel olarak incelendiğinde; Mezar taşlarında süslemenin çok fazla yapılmadığı, taşlarda yazının daha çok yer kapladığı, süslemede geometrik, bitkisel, mimari, nesneli süsleme çeşitlerinin basit motif ve kompozisyonlar şeklinde tasvir edildiği, malzeme olarak, nahit taşının kullanıldığı, süslemenin genel olarak alçak kabartma tekniğinde yapıldığı, mezar tarihlerinin genellikle 19. ve 20. yüzyıla ait olduğu için süslemenin de bu tarihler arasında yapıldığı söylenebilir.

Bütün bu sebeplerden dolayı, Urfa'daki tarihi mezar taşları süslemeleri ile Ulu Camii Haziresindeki mezar taşları süslemeleri arasında, süsleme tipi, malzeme, teknik, tarih ve süsleme özellikleri olarak genel bir benzerliğin olduğu görülmektedir.

8. Urfa Ulu Camii Haziresindeki Mezar Taşları Süslemelerini, Aynı Dönem Osmanlı Mezar Taşları Süslemeleriyle Karşılaştırdığımızda:

⁴Ulu Camii Haziresinde 127 mezar, Hekim Dede Camii Haziresinde 51 mezar, Yusuf Paşa Camii Haziresinde 53 mezar, Halil'ür-rahman Camii Haziresinde 41 mezar, Mevlid-i Halil Camii Haziresinde 220 mezar, Mevlid-i Halil Camii- Dede Avni Haziresinde 10 mezar bulunmaktadır.

⁵Ancak mezarlardan bugün 488 tanesi sağlamdır, 6 tanesinin ise mezar gövdesi bulunmamaktadır.

⁶(Çal, H, 2006) çalışmasında müstakil tarihi mezarlıklardaki özelliklerde Bediüzzaman mezarlığındaki, mezarlar ve mezar taşları hakkında bilgi vermiştir. (Karakaş, M, 2011) çalışmasında Urfa'daki mezarlıklardan seçki yapmış ve sadece elli kadar mezar taşının üzerindeki yazıları okumuştur.

Osmanlı şehirlerinde mezar taşlarının genellikle 19. yüzyıla ait olduğu görülmektedir.⁷ Urfa Ulu Camii Haziresindeki mezar taşlarının büyük bir kısmı da 19. yy ve 20.yüzyılın başına ait olduğundan tarih olarak Türkiye'nin diğer bölgelerindeki Osmanlı mezar taşlarıyla benzerlik göstermektedir.

Osmanlı'nın diğer merkezlerindeki⁸ mezar taşlarında, süslemeye daha geniş yer verilmiştir ve bu süslemeler oldukça nitelikli motif ve kompozisyonlar şeklinde yapılmıştır. Urfa'da ise mezar taşlarında süslemenin sınırlı yapıldığı ve diğer şehirlere göre motiflerin daha az nitelikli tasvir edildiği görülmektedir.

Geç dönem Osmanlı mezarları ayak taşlarında genellikle yazı bulunmamaktadır ve süsleme daha fazla yapılmıştır. Urfa Ulu Camii Haziresindeki mezar taşlarının hem baş hem de ayak taşlarında yazıya daha çok yer ayrıldığı için süslemenin daha az yapıldığı görülmektedir. Bu özelliğiyle aynı dönemde yapılmış Osmanlı mezar taşlarıyla farklılık göstermektedir.

Mezar taşlarındaki süsleme tipleri Osmanlı mezar taşlarıyla karşılaştırıldığında, diğer bölgelerdeki mezar taşlarında süsleme tiplerinin daha zengin olduğu ve daha nitelikli tasvir edildiği, Ulu Cami'de ise süslemenin oldukça az olduğu ve basit tasvir edilen geometrik- bitkisel- mimari- nesneli motiflerden oluştuğu görülmektedir.

Osmanlı'nın İstanbul, Bursa, Edirne gibi merkezlerinde mezar taşlarında kullanılan malzeme mermerdir ve nitelikli bir işçilik görülmektedir. Urfa'da ise mezar taşlarında malzeme olarak bu bölgeye has yerel taş, nahit taşı kullanılmıştır ve daha ikinci sınıf bir işçilik görülmektedir.

SONUÇ

Urfa Ulu Camii haziresinde, büyük kısmı 19. ve 20.yüzyıla tarihlenen toplam 127 mezardan 51 tanesinde süsleme bulunmaktadır.

Ulu Camii Haziresindeki mezar taşları süslemeleri, Urfa'daki diğer tarihi mezar taşları süslemeleri ile süsleme tipi, malzeme, teknik, tarih ve süsleme özellikleri olarak genel bir benzerlik göstermektedir.

Haziredeki mezar taşları süslemeleri, süsleme tipleriyle, Osmanlı'nın diğer bölgelerindeki mezar taşlarında görülen süsleme tiplerine benzemektedir.

Urfa Ulu Camii Haziresi'ndeki mezar taşlarında, süslemeye daha az yer verilmesi, yazının daha çok kullanılmasıyla birlikte, süslemenin yerini yazının alması, süslemede görülen motif ve kompozisyonların oldukça sade yapılması, malzeme olarak bu bölgeye ait yöresel taşın kullanılması, malzemede ve süsleme motiflerinin yapılışında daha az nitelikli bir işçiliğin görülmesi, haziredeki mezar taşlarında bulunan süslemede bu bölgeye ait farklı bazı özelliklerin olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

Alper, M. (1987) Urfa'nın Mekânsal Yapısı Türk İslam Mimarisindeki Yeri ve Önemi, (Doktora tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Atasoy, N. (2000) Derviş Çeyizi Türkiye'de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi, Kültür Bakanlığı, İstanbul

Bakırcı, N. (2005) Mevlevi Mezar Taşları, İstanbul.

⁷ (Çal, H. 2006:1996).

⁸ İstanbul, Edirne, Bursa gibi şehirlerinde.

- Çal, H. (2008) “Urfa Şehri Mezar, Mezar Taşları”, 15. Türk Tarih Kongresi 11-15 Eylül, 2006 Kongreye Sunulan Bildiriler, 4. 4 kısım, Ankara.
- Çal, H. ve Çal, Ö. (2008) Kastamonu Atabey Gazi Camisi ve Türbesi Hazirelerindeki Mezar Taşları, Kastamonu Belediyesi, Ankara.
- Çal, H. ve İltar, G. (2011) Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları, Ankara.
- Güler, G. (2014) “Urfa Dede Avni Haziresindeki Tarihi Mezar Taşları”, Sufi Araştırmaları, 5 (9):63-99.
- Güler, G. (2015) “Urfa Ulu Camii Haziresindeki Mezar Taşları”, Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, 20, Konya, 171-190.
- Güler, G. (2016) “Urfa Mevlid-i Halil Camii Haziresindeki Mezar Taşları”, Vakıflar Dergisi, 46, Ankara, 141-158.
- Güler, G. (2015) “Urfa Yusuf Paşa Camii Haziresindeki Mezar Taşları”, I. Uluslararası İslam Tarihi ve Medeniyetinde Şanlıurfa, 306-324.
- Güler, G. (2017) “Urfa Hekim Dede Camii Haziresindeki Mezar Taşları”, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20, Kars, 497- 515.
- Güler, M. (2005) 12.Yüzyıl Anadolu Türk Camileri, (Doktora tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Güler, M. (2016) Urfa Ulu Camii, I. Uluslararası İslam Tarihi ve Medeniyetinde Şanlıurfa, 274-305.
- Grammont, B-Laqueur H-Vatin H. (1990), “Tarihsel Kaynak Olarak Osmanlı Mezarlıkları, Uygulanan Yöntemler ve Bilgisayarda Yapılabilecek İşlemler”, Erdem, 6,16, Ankara, 210- 214.
- Kara, H. ve Danişık, Ş. (2005) Konya Mezarlıkları ve Mezar Taşları, Konya.
- Karakaş, M. (2012) Şanlıurfa Mezar Taşları, Konya.
- Karamağaralı, B. (1992) Ahlat Mezar Taşları, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Laqueur, H. (1997) Huve’l-Baki İstanbul’da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları, İstanbul.
- Mermutlu, B. ve Öcalan,H.B. (2011) Bursa Hazireleri, Bursa Belediyesi, Bursa.
- Mermutlu,B. ve Öcalan,H.B. (2012) Emir Sultan Mezarlığı, Bursa Belediyesi, Bursa.
- Özcan, A. (2007) Fatih Külliyesi II Hazire, Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul.
- Pektaş, K. (2001) Bitlis Tarihi Mezarlıkları ve Mezar Taşları, Ankara.
- Tunçel, G. (1997) Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezar Taşları, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Turan, A.N. (2005) XVI. yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı, Şurkav yayınları, Şanlıurfa.

FOTOGRAFLAR

fotoğraf 1: (72 nolu mezar)

fotoğraf 2: (86 nolu mezar)

Fotoğraf 3: (115 nolu mezar)

Fotoğraf 4: (74 nolu mezar)

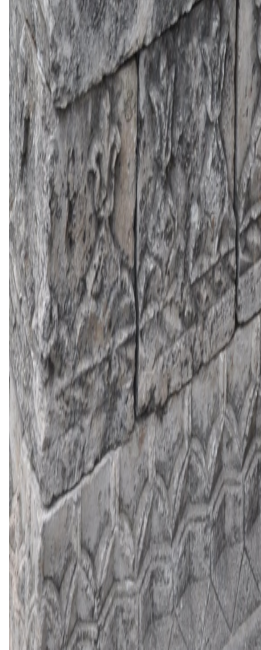
Fotoğraf 5: (17 nolu mezar)

Fotoğraf 6: (84 nolu mezar)

Fotoğraf 7: (3 nolu mezar)

Fotoğraf 8: (74 nolu mezar)

Fotoğraf 9: (107 nolu mezar)

Fotoğraf 10: (3 nolu mezar)

Fotoğraf 11: (49 ve 50 nolu mezarlar)

Fotoğraf 12: (3 nolu mezar)

Fotoğraf 13: (49 nolu mezar)